

MUAMER HODŽIĆ
(Sarajevo)

IZ ŽIVOTA JEDNOG DUBROVAČKOG TRGOVCA I 'DIPLOMATE' U BOSNI: ŽIVAN PRIPČINOVIĆ (?-1479)

Ključne riječi: Dubrovnik, Bosna, Živan Pripčinović, trgovina, zakup carina, špijuni-
ranje, otkup iz ropstva.

Dubrovnik je jedan od srednjovjekovnih gradova čiji su stanovnici veoma rano počeli uspješno pregovarati i trgovati sa gradovima u zaleđu. Zahvaljujući geografskom položaju, opštoj konstelaciji međunarodnih odnosa u regionu, te vještoj diplomatiji, Dubrovnik je uspio opstati kroz stoljeća. Smješten između Istoka i Zapada, kao autonomna država, Dubrovnik i njegova luka bili su kao stvoreni za razmjenu dobara. Sve nabrojano presudno je utjecalo da se Dubrovnik razvije u značajno trgovačko i finansijsko središte. Na dubrovačke Ploče, iz zaleđa na istoku, stizale su karavane sa brojnim konjima natovarenim različitim sirovinama. U većini slučajeva, ta roba je odmah ukrcavana na brodove koji su spremno čekali da je transportuju dalje na Zapad. Zbog veće isplativosti, isti brodovi su, u povratku, dovozili u Dubrovnik artikle sa Zapada, uglavnom različite vrsta tkanina i sitne predmete za kućanske potrebe. Dovezena roba se pretovarala na konje koji su se vraćali u unutrašnjost. Na taj način je trgovina bila potpuno zaokružena. Ovako uspostavljeni robno-novčani tokovi su značajno utjecali na uspješan razvoj i jačanje Dubrovnika, kako na ekonomskom, tako i na političkom planu.¹

Odnosi srednjovjekovne Bosne i Dubrovnika počivali su na geografskoj upućenosti jednih na druge, ali i društveno-političkim dešavanjima

¹ Zdravko Šundrica, "Instinkt pčela kod dubrovačkih trgovaca", u: *Tajna kutija dubrovačkog arhiva*, II, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zagreb-Dubrovnik 2009, str. 327-328.

na širem teritoriju Balkana. Osnovna djelatnost, koja je u najširem smislu povezivala Bosnu i Dubrovnik, bila je upravo trgovina. U najvećoj mjeri, trgovina je bila povezana sa razvojem rudarstva u rudom bogatoj Bosni. Smanjena eksploatacija rudnih potencijala u Evropi i kriza u rudarskoj proizvodnji, s početka XIV pa do sredine XV stoljeća, doveli su do veće potražnje tržišta za metalima. U to vrijeme u srednjovjekovnoj Bosni počinje eksploatacija rudnika, koja se sa sigurnošću može pratiti od vladavine Stjepana II (1320-1353). Razvoj rudarske proizvodnje kretao se uzlaznom putanjom sve do propasti bosanske države i uspostave osmanske vlasti.²

Bogatstvo ruda, naročito srebra i olova, privuklo je brojne dubrovačke trgovce u bosansko zaleđe. Izvozom ruda, kojim su se u cijeloj Bosni primarno bavili Dubrovčani, dolazi do slijevanja ogromnog kapitala u Dubrovnik. Zbog svega toga, posljednjih decenija XIV i tokom cijelog XV stoljeća Dubrovnik doživljava privredni uspon.³

U ovom periodu je bilo veoma izraženo kretanje stanovništva u oba smjera. Dubrovčani su, baveći se posredničkom trgovinom, i dalje u velikom broju odlazili u zaleđe, Bosnu i Srbiju, ali su i stanovnici tih krajeva dolazili u Dubrovnik. U Dubrovnik je dolazila, uglavnom, nekvalifikovana radna snaga, gdje su stupali u službu ili išli na učenje zanata. Osim njih, u Dubrovnik su dolazili sitniji i krupniji trgovci, te članovi vlastelinskih porodica. Dolazak u Dubrovnik je za sve njih predstavljao mogućnost ostvarivanja unosnih poslova, stjecanja bogatstva, te ugodan i siguran život. Nakon izvjesnog vremena dobijali su građanski status, koji im je dodjeljivan posebnim odlukama odgovarajućeg vijeća.⁴ Dodjelom građanstva dobijali su određena prava i mogli uživati pojedine povlastice, ali su morali i ispunjavati određene obaveze.⁵ Samo dio ovih “novih dubrovačkih građana”, koji su imali naročitog uspjeha u trgovačkim poslovima, mogao je biti primljen u utjecajni trgovački esnaf – Antunine.⁶

² Desanka Kovačević-Kojić, *Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države*, Svjetlost, Sarajevo 1978, str. 55-57. (dalje: D. Kovačević-Kojić, *Gradska naselja*)

³ Desanka Kovačević, *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1961, str. 139.

⁴ O načinu i uslovima pod kojima je dodjeljivano dubrovačko državljanstvo više u: Jovanka Mijušković, “Dodeljivanje dubrovačkog građanstva u srednjem veku”, *Glas SANU*, CCXLVI, Odeljenje društvenih nauka 9, Beograd 1961, str. 89-130.

⁵ Ruža Čuk, “Dubrovačke građanske porodice poreklom iz srednjovekovne bosanske države”, u: *Bosna i Hercegovina od srednjeg veka do novijeg vremena*, Istorijski institut SANU, Beograd 1995, str. 171-182 (dalje: R. Čuk, “Dubrovačke građanske porodice”).

⁶ Tokom višestoljetnog postojanja, dubrovačko bratstvo Sv. Antuna postalo je jedno od najutjecajnijih i najuglednijih bratstava u Dubrovačkoj republici. To je zapravo bio trgovački esnaf kojeg su sredinom XIV stoljeća osnovali imućniji dubrovački građani.

Nakon što su Osmanlije zauzele veći dio Balkana i stabilizovale svoju vlast, Dubrovčani su organizovali svoje trgovačke aktivnosti u tom dijelu Osmanske države, slično kao i u vrijeme prije njihova dolaska. Znatno broj dubrovačkih trgovaca, vlastele i pučana, živio je po trgovačkim centrima Balkana. Mnogi su bili naseljeni zastalno, sa porodicama i poslugom. Drugi su se naseljavali privremeno, dok ne obave određene trgovačke poslove. Dubrovačka karavanska trgovina je počela primjetno oživljavati sedamdesetih godina XV stoljeća, kada ponovno počinju nicati i kolonije dubrovačkih trgovaca po osmanskim trgovima. Neki od tih trgovaca ni u najtežim godinama nisu napuštali stare trgovine niti se sklanjali u Dubrovnik. Trgovali su i onda kada su trgovačke veze Dubrovnika s oblastima pod osmanskom vlašću bile prekidane na duži period. Dubrovčani su u tim oblastima, uprkos svim nevoljama i neizvjesnosti, zadržali svoje pozicije i stvorili osnove za veliki procvat trgovine. Kada je do njega došlo, već su imali široko razgranate pomorske i kopnene trgovačke veze.

U novonastalim političkim prilikama nije napuštena stara praksa sklapanja trgovačkih društava i ortakluka. Ova pojava bila je rezultat nesigurnosti poslova koji su mogli donijeti i dobit i štetu, a bila je uslovljena i samim karakterom srednjovjekovne trgovine. Takva društva su sklapana i među trgovcima koji su mahom živjeli i trgovali u osmanskim oblastima, zatim između trgovaca u Dubrovniku i onih koji su putovali i trgovali po Osmanskoj državi. U izvjesnim slučajevima uključeni su bili i trgovački agenti u Italiji, ili uopšte na Zapadu. Ponekad je sklapano društvo između proizvođača u Dubrovniku i dubrovačkih trgovaca koji su živjeli i radili u oblastima pod osmanskom vlašću.⁷

Okupljali su se oko zasebne bratovštine, koja se 1432. godine ujedinila sa bratovštinom sv. Antuna Opata i sv. Petra, pa se nazvala antuninskom, a njeni članovi Antunini. Oni su okupljali imućne dubrovačke građane, uglavnom bogate trgovce pučane, državne službenike porijeklom iz inostranstva, nezakonite potomke dubrovačke vlastele i pojedine vlasteline. S vremenom su Antunini postali korporacija najbogatijih trgovaca, brodovlasnika i finansijera. Uživali su posebne povlastice u gradu, ali nisu imali pravo učešća u vlasti. Dubrovački građani Antunini bili su vezani tokom života za svoju korporaciju (bratstvo), a nastojali su to da budu i poslije smrti. Naime, članovi bratstva su sahranjivani vjerovatno u svojoj crkvi ili groblju koje se obično nalazilo pored crkve. Više o tome: Kosta Vojnović, *Bratovštine i obrtne korporacije u Republici dubrovačkoj od XIII do konca XVIII vijeka*, sv. I, Zagreb 1899; Zrinka Pešorda Vardić, "Pučka vlastela": Društvena struktura dubrovačke bratovštine Sv. Antuna u kasnom srednjem vijeku", *Povijesni prilozi*, br. 33, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2007, str. 215-236.

⁷ Ivan Božić, *Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku*, SAN, Beograd 1952, str. 272-273.

Među ljudima iz Bosne, koji su svoju sreću tražili u Dubrovniku, bio je i trgovac Pripčin Živanović, koji je u Dubrovnik došao oko 1440. godine. Zabilježeno je da je imao trojicu sinova: Radonju, Đurađa i Živana. Ovaj posljednji je postao uspješni trgovac, o čijem uspjehu govori i podatak da je već nakon petnaest godina od nastanjanja u Dubrovniku (1455) Živan Pripčinović ušao u krug vrlo utjecajnih trgovaca, članova trgovačkog esnafa Antunina.⁸ A o važnosti ovog esnafa ili bratstva u dubrovačkom društvu svjedoči i članstvo vrlo utjecajnih ljudi, poput čuvenog Žore Bokšića, dubrovačkog trgovca koji je u historiji ostao poznat kao finansijski stručnjak u službi bosanskih kraljeva Stjepana I Kotromanića (1377-1391) i Stjepana Dabiše (1391-1395). Bokšić je postao član Antunina tek nakon potpune afirmacije u trgovačkim krugovima.⁹

Prvi konkretni podaci o Živanu Pripčinoviću kao trgovcu datiraju iz 1456-57., godinu nakon što je primljen u trgovački esnaf Antunina.¹⁰ U navedenom periodu bavio se otkupom i izvozom, na tržištu vrlo traženog artikla, crvca.¹¹ Crvac je bio posebno tražen na zapadnom tržištu, pa stoga ne čudi što je iz Dubrovnika otpreman dalje u Firencu i Veneciju.¹²

U to vrijeme, Živan je boravio i radio u Foči. Ne zna se tačno kada je došao u Foču ali je, po svemu sudeći, izvjestan dio života proveo u njoj. Izbor ovog grada nimalo ne čudi – geografski položaj i putevi koji su vodili kroz Foču predodredili su je za važnu karavansku stanicu, a kasnije i trgovačko središte. Foča je predstavljala krajnje odredište karavana koji su prenosili trgovačke terete iz Dubrovnika u Bosnu. Ovaj karavanski

⁸ R. Čuk, "Dubrovačke građanske porodice", str. 178 i 182.

⁹ Desanka Kovačević, "Žore Bokšić, dubrovački trgovac i protovestijar bosanskih kraljeva", *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine (GDI)*, XIII/1962, Sarajevo 1963, str. 289-310.

¹⁰ Bogumil Hrabak, *Foča do kraja XVIII veka*, Beograd 1999, str. 63.

¹¹ O porijeklu ove trgovačke robe mišljenja istraživača su podijeljena. Zna se da je upotrebljavana u procesu bojenja tkanina, i to u crvenu boju. Konstantin Jireček smatra da je riječ o rudi cinabarit i njegovom mišljenju se priklanja Bogumil Hrabak. S druge strane, Ivan Božić pretpostavlja da bi se pod tim terminom mogli podrazumijevati i hrastovi insekti (*soccus ilicis*) koji su upotrebljavani u procesu bojenja tkanina, u ovom slučaju u crveno. Sima Ćirković smatra da je ovo nepoznata materija, ali prema mnogim znacima organskog porijekla. Više o tome: Ignacij Voje, "Prilog trgovini crvcem (*chermesium*) u srednjovekovnom Dubrovniku", *Istorijski časopis*, knj. LVI, Istorijiski institut, Beograd 2008, str. 101-116; Srećko Rolger, "Kermes, crvac – i još neka crvena bojila, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 49, Dubrovnik 2011, str. 27-76.

¹² Sima Ćirković, *Herceg Stefan Vukčić-Kosača i njegovo doba*, Srpska akademija znanosti i umetnosti, Posebna izdanja 376, Odeljenje društvenih nauka, 48, Beograd 1964, str. 137-138.

put bio je poznat kao “via Drine” ili, rjeđe, “via Bosne”,¹³ a predstavljao je komunikacijsku poveznicu između unutrašnjosti Balkana i jadranske obale. Ruta ovog karavanskog puta kretala je iz Dubrovnika preko Trebinja, Bileće, Gacka, Čemerna, Tjentišta do Foče. Dalje se moglo kretati uz Čehotinu preko Pljevalja, ili Drinom do Lima. Ovaj put je imao značaja i u međunarodnom saobraćaju, jer se nastavljao dalje kroz Srbiju prema Nišu i tako bio povezan sa carigradskim drumom.¹⁴ Razdaljina između Dubrovnika i Foče iznosila je pet dana hoda.¹⁵ Živan Pripčinović je u Foči formirao sabirni centar za sirovinu crvca, koji je otkupljivao sa područja Trgovišta (kod Novog Pazara), Prače, Goražda i šireg fočanskog kraja.¹⁶ Osim Foče, Živan je često zbog svojih poslova boravio i u Pljevljima.¹⁷

Sljedeće vijesti o njemu datiraju iz 1462. godine, kada se spominje u grupi dubrovačkih trgovaca koji su po nalogu Porte uhapšeni i privedeni u Jedrene, gdje su zadržani dok za njihov otkup nije uplaćena svota od 5.000 dukata. Razlog hapšenja nije poznat, ali, prema ovom podatku, još prije pada Bosne pod osmansku vlast, Živan je uspio uspostaviti značajne trgovačke kontakte sa Osmanlijama na području koje su oni tada već držali pod kontrolom. Vjerovatno je bio među trgovcima koji su uhapšeni na području oko rudnika Novo Brdo.¹⁸

Osim spomenutim crvcem, Živan Pripčinović je trgovao i drugim artiklima koji su donosili veliku zaradu – tkaninama, olovom, solju i svilenim vlaknima. Kako bi što uspješnije unaprijedio i proširio trgovinu, udruživao se sa drugim trgovcima u tzv. kolegancije, kao što su to radili i ostali dubrovački trgovci. Tako se spominje njegovo trgovačko društvo sa Andrijom i Frankom Sorkočevićem i njihovim sinovima, trgovcem Đurom Stojkovićem, a kasnije i Marinom Vukašinovićem. Ipak, najviše je trgovao u saradnji sa svojim bratom Đurom i sinom Kristofanom. Razlog za to je sasvim jednostavan, njima je mogao najviše vjerovati.¹⁹

¹³ Mihajlo Dinić, “Dubrovačka srednjevekovna karavanska trgovina”, u: *Iz srpske istorije srednjega veka*, Equilibrium, Beograd 2003, str. 693.

¹⁴ Mihajlo Dinić, *Srpske zemlje u srednjem vijeku: povijesno-geografske studije*, Srpska književna zadruga, Beograd 1978, str. 311; D. Kovačević-Kojić, *Gradska naselja*, str. 43.

¹⁵ Konstantin Jireček, *Trgovački drumovi i rudnici u Srbiji i Bosni u srednjem vijeku*, Svjetlost, Sarajevo 1951, str. 120.

¹⁶ B. Hrabak, *Foča do kraja XVIII veka*, str. 63.

¹⁷ B. Hrabak, “Prošlost Pljevalja po dubrovačkim dokumentima do početka XVII stoleća”, *Istorijski zapisi*, 8/1-2, Cetinje 1955, str. 22-27.

¹⁸ Ivan Božić, *Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku*, str. 317.

¹⁹ Bogumil Hrabak, “O hercegovačkim vlaškim katunima prema poslovnoj knjizi Dubrovčanina Dživana Pripčinovića”, *Glasnik Zemaljskog muzeja (GZM)*, Sarajevo 1956, str. 29; D. Kovačević-Kojić, *Gradska naselja*, str. 165.

O tome koliko je bio utjecajan u dubrovačkim i osmanskim krugovima svjedoči više različitih događaja. Kako je među dubrovačkim trgovcima izvan Dubrovnika dolazilo do nesporazuma, povremeno je postojala potreba za imenovanjem tzv. sudskih komisija koje su na terenu pravno sankcionisale nastale sporove i nesuglasice, shodno dubrovačkoj pravnoj praksi. U sudsku komisiju su imenovani ugledni Dubrovčani. Budući da je u Foči u drugoj polovini XV stoljeća živjela kolonija dubrovačkih trgovaca i zanatlija, među njima su se povremeno dešavale nesuglasice koje je trebalo sudski riješiti. Zbog toga je Malo vijeće u Dubrovniku imenovalo sudske komisije. U dvije takve komisije bio je imenovan i Živan Pripčinović. Njega je Dubrovačko malo vijeće odredilo da u svojstvu konzula predsjedava tim komisijama.²⁰

U vijestima iz prve polovine 1463. godine Živan Pripčinović se spominje dva puta. Naime, kada je bilo izvjesno da je sultan Mehmed II El-Fatih (1451-1481) krenuo na vojni pohod protiv Bosne, dubrovačke vlasti su pozvale sve svoje trgovce, koji su se našli u okruženju, da se sklone u Dubrovnik i ostanu u gradu do kraja jula te godine. Ovaj rok je stalno produžavan, jer je za dubrovačke trgovce situacija u unutrašnjosti bila i dalje neizvjesna. Zabranu da se bilo kakva roba šalje kopnenim putem, u doba kada je neizvjesnost obuzela vlast grada pod Srđem, niko nije ni pomišljao da prekrši. U samom Dubrovniku vođene su pripreme za odbranu od eventualnog osmanskog napada. Senat je izdao trgovcima opštu zabranu odlaska u Osmansku državu, bilo kopnom ili morem. Izuzetak iz te zabrane bio je Živan Pripčinović, kome je 9. aprila 1463. godine dozvoljeno da nosi tkanine na područje pod osmanskom kontrolom.²¹

Početak juna iste godine, kada je akindžijski odred osmanske vojske provalio u Hercegovinu prema dubrovačkoj teritoriji, u gradu prepunom izbjeglica iz Konavala nastala je grozničava situacija. Čak je i hercegu Stjepanu poručeno da mu daju "validum salvum conductum" da se može dubrovačkom galijom prebaciti bilo na ostrva ili u sam grad. U Malom vijeću su izabrana četvorica vlastelina da ga prate, ukoliko dođe na dubrovačku teritoriju. Dok su u panici i neizvjesnosti vršene pripreme za odbranu grada, poslan je Živan Pripčinović, dubrovački trgovac koji je u svojim poslovima već imao određenih veza s Osmanlijama, da se informiše o stanju stvari na terenu, kako bi vlasti mogle izvršiti diplomatske i druge pripreme.²²

Tokom 1470. i 1471. godine Senat je održavao veze sa Živanom, koji se nalazio na teritoriju pod osmanskom kontrolom. Spominje se

²⁰ Bogumil Hrabak, *Foča do kraja XVIII veka*, str. 74.

²¹ Ivan Božić, *Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku*, str. 253-254.

²² Dubravko Lovrenović, *Na klizištu povijesti* Synopsis, Zagreb-Sarajevo 2006, str. 354.

kod Isa-bega u Sarajevu, drugi put u Foči, ili pak na trećem mjestu gdje su bili rašireni njegovi poslovi, bilo samostalno ili u "koleganciji" sa drugim trgovcima. Naime, spominje se kako je krajem 1469. ili početkom 1470. godine, prilikom posjete dubrovačkih poklisara Isa-begu, istima posudio 100 dukata kako bi darovali sandžakbegovog kapidžiju.²³

Pripčinović je imao dobre odnose i sa Osmanlijama, te je znao zastupati i njihove interese pred Dubrovčanima. U prilog tome može poslužiti i vijest da je 20. februara 1470. godine Živan dolazio u Dubrovnik kao izaslanik Isa-begov i tražio da se ovome ustupi jedan Dubrovčanin koji bi kao njegov izaslanik išao napuljskom kralju Ferantu (1458-1492). Uprkos ranijoj strogoj zabrani, Senat je na to pozitivno odgovorio i imenovao Nikolu Palmotića da obavi tu diplomatsku misiju.²⁴

Osim unosnog posla trgovine sirovinama i gotovim proizvodima, imućniji dubrovački trgovci su uzimali u zakup carine, koje su predstavljale veoma profitabilan posao. Davanje carina pod zakup bila je veoma česta i uobičajena srednjovjekovna pojava. Time bi se vladar oslobađao od organizacije carinske službe, a određena svota novca, u vidu zakupnine, bila mu je uvijek zagarantovana od zakupca carina. U raznim mjestima u Bosni kao carinici se javljaju Dubrovčani. Oni su naplaćivali carinu i tako obavljali dužnosti carinskih službenika. Međutim, obavljajući te poslove nisu postajali službenici bosanskog kralja ili nekog feudalca nego su kao zakupci carine imali obavezu da vrše naplatu carine. Čvrste i raznovrsne trgovačke veze sa Bosnom omogućile su Dubrovčanima jasan uvid u stanje u zemlji, te su znali da uzimanjem carina pod zakup prave dobar posao. O tome koliko je to bio profitabilan posao govore i instrukcije koje je dubrovačka vlast davala svojim poslanicima koji su išli na dvor kralja Sigismunda. Naime, naglašavano im je da pitanje zakupa carina u Bosni spada među važne stvari o kojima ne treba davati obavještenja. U organizacionom smislu carina je u srednjem vijeku bila koncipirana na način da je naplaćivana na trgu, gdje je roba donošena na prodaju, a ne na granicama. Carina se uzimala samo na prodati dio robe, a ne na zatečenu količinu. Trgovac je mogao putovati od trga do trga sa robom koju nije prodao, a plaćao je carinu samo na onaj dio robe koji uspije prodati.²⁵

²³ Ivan Božić, *Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku*, str. 317.

²⁴ *Isto*, str. 318.

²⁵ Milan Ivanović, "Prilozi za istoriju carina u srednjovjekovnim srpskim državama", *Spomenik SAN*, XCVII, Beograd 1948, str. 1-61; Desanka Kovačević, "Razvoj i organizacija carina u srednjovjekovnoj Bosni", *GDI BiH*, 6, Sarajevo 1954, str. 229-248.

Kako bi osigurali trgovinu u Bosni, Dubrovčani su svoje odnose nastojali srediti sa svim relevantnim snagama putem povelja.²⁶ Povelje su u početku davali isključivo vladari ali su, usljed slabljenja centralne vlasti, i pojedini feudalski svoje odnose sa Dubrovčanima regulisali poveljama. Nakon što su se Osmanlije učvrstile na Balkanu, sultan je više puta izdavao povelju o zaštiti dubrovačkih trgovaca i njihove robe.²⁷ U poveljama su bila definisana trgovačka prava i carinske obaveze Dubrovčana, kao i njihov politički status.

U dijelovima Balkana koje su osvojile Osmanlije, Dubrovčani su stupali u službu kao zakupci carina i rudnika, kao i kod prijašnjih vlasti. Budući da su i dalje predstavljali najvažniji trgovački i kreditni faktor, i osobe sa najviše prakse u poslovima vezanim za robno-novčanu privredu, bili su neophodni i Osmanlijama, kako bi svojim aktivnostima što brže normalizovali privredne tokove u regionu. Zakupljivali su ih ili neposredno od sultana ili od njegovih glavnih zakupaca prihoda od carina i hasova u cijeloj oblasti, i obavezivali se da će u određenom roku isplatiti predviđenu sumu novca.²⁸

Međutim, usljed oskudice novca u opticaju, što je bio neophodan uslov za iole normalan razvitak trgovine, često nisu bili u stanju da Osmanlijama u roku isplate obavezne sume, koje ni sami od svojih dužnika na vrijeme ne bi naplatili. Sultan je za njihove dugove smatrao odgovornom dubrovačku vlast i zahtijevao od nje da od svojih građana, zakupaca carine, naplati potraživanja njegove blagajne ili da sama plati i poslije pokreće postupak tih dužnika. Dubrovačka vlast je tada dolazila u takve situacije da je morala pomišljati i na zabranu zakupljanja osmanskih carina, kako bi se izbjegle stalne sultanove intervencije i zahtjevi. Dubrovčani koji su zakupljivali carine i carske hasove (u ovom slučaju rudnike) vodili su knjige prihoda i zaduženja – “tetrade”.²⁹

²⁶ D. Kovačević-Kojić, *Gradska naselja*, str. 250-251.

²⁷ Više o tome: Vesna Miović, *Dubrovačka Republika u spisima osmanskih sultana: s analitičkim inventarom sultanskih spisa serije Acta Turcarum Državnog arhiva u Dubrovniku*, Državni arhiv u Dubrovniku, Dubrovnik, 2005.

²⁸ U vrijeme sultana Mehmeda II ustanovljen je sistem sakupljanja prihoda putem davanja državnih dobara u jednogodišnji zakup koji se označavao terminom iltizam. Cijena jednogodišnjeg zakupa bila je unaprijed tačno utvrđena, a naplaćivana je u novcu, u vidu paušala za jednu godinu. Ovakav način plaćanja označavan je arapskim terminom mukata, što doslovno znači ono što je odsječeno (odsijekom), pa se stoga i određeno državno dobro, koje je pod tim uslovima dato u zakup, označavalo istim terminom, mukata. Više o tome Avdo Sućeska, “Malikana”, *Prilozi za orijentalnu filologiju (POF)* VIII-IX, Sarajevo 1958-59, str. 111.

²⁹ Ivan Božić, *Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku*, str. 316.

Sedamdesetih godina XV stoljeća, u zakupu osmanskih carina najviše se spominje ime dubrovačkog trgovca Živana Pripčinovića. Nakon što je razvio posao sa otkupom crvca u fočanskom kraju, još u vrijeme vlasti hercega Stjepana, Živan je početkom sedme decenije XV stoljeća držao u zakupu carinu na crvac u Bosni. U tom smislu postoji i ugovor koji je sklopio s Ivanom Grubanovićem, zvanim Lapor, knezom Trepče, te Ajasom, eminom Kučuk Alije iz Dimitrovice. Predmet ovog ugovora je zapravo otkup prava na zakup carina u Bosni u trajanju od dvije godine. Njih dvojica su, u svojstvu osmanskih zakupaca carina (amaldara), zaključili ugovor sa Živanom u kojem se ovaj potonji obavezao isplatiti 666 zlatnih dukata na ime berata, koji imaju od Porte na ime zakupa carine. U istom ugovoru, Živan se obavezao kako će ovoj dvojici isplatiti dodatnih 400 dukata za trud i troškove koje su podnijeli dolazeći u Dubrovnik. Osim toga, izjavio je da je na Portu poslao 500 dukata. Ugovor je zaključen u Dubrovniku u prisustvu kneza i Malog vijeća. Zaključivanju tog ugovora bio je prisutan i Kasum Krupniković, čauš sa Porte. Vlast je, za svaki slučaj, naredila da se stavi sekvestar na Živanov crvac, koji je bio deponovan u Dubrovniku. Ovaj ugovor je realizovan 17. augusta 1476. godine.³⁰

Godinu dana nakon osnivanja Hercegovačkog sandžaka (1470), Živan je od prvog hercegovačkog sandžakbega Hamza-bega, 21. maja 1471. godine, otkupio prava na prikupljanje carina. U ugovoru zaključenom sa Hamza-begom stoji da je Živan otkupio carine u Foči, Goraždu i Cernici za 70.000 akči, uz obavezu otplate te sume u tromjesečnim ratama.³¹

Živan nije sam zakupljivao carine. U jednoj bilješci iz 1472. godine vidi se da mu je kompanjon bio i Nikola Radišić. Ipak, u navedenom periodu je, izgleda, najviše radio sa bratom Đurom i sinom Kristofanom. Posao sa carinama je bio izuzetno isplativ, ali je u realizaciji naplate potraživanja bilo većih problema, zbog čega su osmanske vlasti kao zainteresovana strana morale često intervenirati. Tako su nakon smrti Živanovog brata Đure od Senata tražile da nadoknadi 7.000 dukata duga na ime zakupa carine.³²

Zbog toga je stavljen sekvestar na Đurinu imovinu, dok se ne riješi pitanje nasljedstva; tada se pod sekvestrom našla i izvjesna količina

³⁰ Mihajlo Dinić, "Trepča u srednjem veku", u: *Iz srpske istorije srednjeg veka*, Equilibrium, Beograd 2003, str. 677-678.

³¹ Gliša Elezović, *Turski spomenici*, knj. I, sv. 1., br. 10, SKA, Beograd 1940, str. 153-154.

³² Ljubomir Stojanović, *Stare srpske povelje i pisma*, I/II, Dubrovnik i susedi njegovi, Srpska kraljevska akademija, Beograd-Sr. Karlovci 1934, str. 265.

crvca koja se zatekla u Đurinoj kući. Senat nije uvažio prijedlog sarajevskog kadije iz decembra 1476. godine da se imovina oslobodi sekvestra i naložio svojim poklisarima na Porti da rasprave to pitanje o trošku Živana. Oni vjerovatno nisu obavili posao, jer je početkom februara 1477. godine u Dubrovnik stigao čauš sa Živanom, kako bi naplatio sultanova potraživanja. Nakon niza peripetija koje su nastale zato što Živan nije mogao naći adekvatne jemce za isplatu duga, Senat mu je dozvolio da izveze iz Dubrovnika so, kako bi došao do sredstva. Živan se dodatno obavezao da će za izvezenu so uvesti olovo iz bosanskih rudnika. Pošto je uživao svojevrsni diplomatski imunitet, on je pod oružanom pratnjom otpraćen do osmanske granice, gdje ga je dočekao čauš.³³

U julu 1477. godine Živan je nekako uspio isposlovati s Osmanlijama da se isplati dug od 1000 dukata na ime zakupa carine. O tome svjedoči hudžet kojeg je izdao sarajevski kadija Numan ibn Jakub 22. jula 1477. godine. Dokument je glasio na ime Živanovog sina, bosanskog amaldara Kristofana Živanovića, koji je zajedno s ocem bio zakupac carine.³⁴

Međutim, time Živanovi dugovi nisu bili izmireni. Na veliko negodovanje Senata, dolazio je i u julu i novembru 1477. godine, najprije sa čaušom Hajrudinom, a poslije i sa čaušom Ajasom, da pokrene postupak za povrat preostale bratovljeve imovine. Senat je pred osmanskim službenicima krio svoje nerasploženje i pristao na prodaju Đurine kuće i ostale imovine, ostavljajući Đurininim nasljednicima i njihovim tutorima pravo da protiv Živana pokrenu postupak, ako budu smatrali da Đurini odnosi sa Živanom u zakupu amaldarije nisu raščišćeni. Živanu su u drugoj polovini 1477. godine u dva navrata, uprkos zabrani izvoza, dozvolili da isporuči 280 peča tkanine, kako bi došao do sredstva kojima bi izmirio obaveze prema Porti. Tom prilikom je raščistio svoje račune s poslovnim ortacima Andrijom i Franom Sorkočevićem i s Đurom Stojkovićem, te priznao njihova potraživanja. Nakon toga je, založivši svoju veliku kuću, kod njih uzeo kredit kako bi izmirio dugove prema sultanskoj blagajni.³⁵

U novembru je knez pozvao u Malo vijeće Živana i oba čauša te amaldara Isa Balija, koji je pred dubrovačkim kapijama naplaćivao carine. Tom prilikom je izjavio da dubrovačka vlast pristaje da proda ili založi Živanovu imovinu, kako bi sultanu bili isplaćeni dugovi. Osim

³³ Ivan Božić, *Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku*, str. 319.

³⁴ Hazim Šabanović, "Dvije najstarije vakufname u Bosni", *POF* II/1951, str. 14, bilj. 5.

³⁵ Ivan Božić, *Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku*, str. 319.

toga, tražili su da im se i Živan lično preda, kako ubuduće za njegove postupke ne bi bila okrivljena dubrovačka vlast. Niko se nije usuđivao uzeti u zalog Živanovu kuću i imovinu, iz straha od novih sultanovih potraživanja za Živanove dugove. S druge strane, Živan i njegov sin Kristofan nisu uspijevali da od dužnika, kojih je bilo na svim stranama, naplate svoja potraživanja, pa nisu mogli da odgovore obavezama prema sultanovoj blagajni, pa je sultan onda tražio nadoknadu od dubrovačkih vlasti. Tako je u martu 1477. godine registrovano kako "Bogumio vahoturach di Chuoniza" duguje izvjesne stvari dubrovačkom trgovcu Pripčinoviću.³⁶ U drugom slučaju je zabilježeno kako Ratko, koji je kao Živanov "emin" prodavao njegovo olovo, nije platio dug od 3.000 dukata. Zbog toga je sultan poslao čauša Kasuma u Dubrovnik sa zahtjevom da se proda Ratkova imovina i preda čaušu.³⁷ Kako su se kasnije odvijali događaji nije moguće tačno utvrditi, jer nedostaju zapisi odluka Vijeća umoljenih od oktobra 1478. godine, pa sve do jula 1481. godine.³⁸

Informacije o tome šta se dešavalo sa Živanom i njegovim sinom zabilježio je Nikola Ranjina u svojim *Analima*. U opisu događaja iz 1479. godine Ranjina je zabilježio da su se Dubrovčani obavezali isplatiti Porti sve Živanove i Kristofanove dugove, koji su tada iznosili basnoslovnih 11.250 dukata. Osim toga, dubrovačka vlast se obavezala i na isplatu dodatnih 3.000 dukata, pod uslovom da im se Živan i njegov sin isporuče. Njih dvojica su vjerovatno u to vrijeme bili u Foči, gdje su bili dovoljno blizu Dubrovnika da obavljaju posao, a opet dovoljno daleko da ih ne zatvore i ne bace u tamnicu. Živan je bio siguran u svoju i sinovljevu poziciju, jer je imao dobre veze i poznanstva među osmanskim zvaničnicima. Međutim, ovaj put je očigledno precijenio svoje diplomatske sposobnosti, jer su dubrovačke vlasti na kraju uspjele ishoditi njihovu deportaciju s osmanskog teritorija i predaju. Živan i Kristofan Pripčinović su islijeđeni istog dana kada su dovedeni u Dubrovnik, a zatim pogubljeni i u džakovima bačeni u more iza Lokruma. Radi isplate njihovih dugova Ranjina je u svojim *Analima* naveo da su Dubrovčani rasprodali njihovo imanje, ali kako to nije bilo navodno dovoljno, morali su dodati novca iz državne blagajne.³⁹

³⁶ Desanka Kovačević, *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, str. 156.

³⁷ Ljubomir Stojanović, *Stare srpske povelje i pisma*, str. 265; Čiro Truhelka, "Tursko-slovenski spomenici dubrovačke arhive", *GZM XXIII*, Sarajevo 1911, str. 53-54.

³⁸ Veljan Trpković, "Vilajet Primorje", *GDI*, godina XIV, Sarajevo 1964, str. 234, bilj. 13.

³⁹ Ivan Božić, *Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku*, str. 320.

Osim nepokretne imovine koju je imao u Dubrovniku, Živan je imao veću zemljišnu parcelu u Foči, koja je bila na veoma atraktivnom mjestu. Spomenuti zemljišni posjed u Foči je registrovan u defteru iz 1477. godine, u kojem postoje dvije bilješke. U bilješkama stoji zapisano kako je, prema instrukcijama Porte, za potrebe širenja grada naređeno izuzimanje zemlje koja je bila u posjedu Dubrovčana Živanu (*Dubrovniku Jivan çiftliği*), a da se on za to obešteti davanjem jedne parcele vinograda.⁴⁰

Nakon Živanove smrti spomenuti čifluk je prodat Dubrovčaninu Ivanu Mitoševiću na Zapoljaku, koji je nakon kupovine vinograd dao bosanskim franjevcima na upotrebu.⁴¹ Ovaj nekadašnji Živanov posjed u Foči spominje se u defteru iz 1519. godine.⁴² U prijepisu istog deftera stoji da je da je to Ivanov čifluk (*Ivan çiftliği*),⁴³ kao i u defteru koji je nastao sljedeće godine.⁴⁴ Bivši Živanov čifluk se navodi i u defteru iz 1528. godine, ali se kao ime vlasnika spominje Ivanuš.⁴⁵ Posljednji put se ovaj čifluk spominje u defteru iz 1530. godine kao vlasništvo Ivanovo.⁴⁶

Budući da je naplata Kristofanovih potraživanja još uvijek sporo išla, sultan je u augustu 1479. naredio kadijama Sarajeva i Drine da ispituju sva njegova potraživanja. Naređeno je i čaušu Mustafi da sakupi novac od njegovih dužnika i preda ga Dubrovčanima, jer se dubrovačka vlast obavezala na isplatu svih dugova spomenutih zakupaca.⁴⁷

Zaostale dugove oca i sina dubrovačka vlast je plaćala odsijekom. Čauši s Porte više puta su dolazili sa sultanovim pismima da osiguraju isplatu zaostale sume. Kada je poklisar Živan Đukić 1481. godine odnio na Portu 2.000 dukata na račun Pripčinovićevog duga, sultan je zahtijevao da se isplati i ostatak duga. Zbog toga su dubrovački poklisari 1482. godine, osim harača, predali sultanu i 1.800 dukata na ime Kristofanovog duga.⁴⁸

⁴⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu Tahrir Defteri (BOA, TD) 5, str. 138. i 304; Ahmed S. Aličić, *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, Orijentalni institut, Sarajevo 1985, str. 174. i 360.

⁴¹ Bogumil Hrabak, *Foča do kraja XVIII veka*, str. 46.

⁴² BOA, TD 1076, str. 3; BOA, TD 76, str. 7.

⁴³ BOA, TD 76, str. 7.

⁴⁴ BOA, TD 91, str. 8.

⁴⁵ BOA, TD 150, fol. 9.

⁴⁶ *167 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri (937/1530)*, T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2004, str. 455.

⁴⁷ Gliša Elezović, *Turski spomenici*, str. 180-181.

⁴⁸ *Isto*, str. 187.

Kako su Dubrovčani i 1484. godine otezali sa plaćanjem Pripčinovićevo dug, sultan je jednostavno od novca koji su donijeli na ime harača otpisao Živanove i Kristofanove dugove, a za taj iznos je zadužio dubrovačku vlast kao dio neisplaćenog harača.⁴⁹

Jedna od djelatnosti kojima se Živan bavio bila je i otkupljivanje ljudi iz ropstva. Inače, praksa zarobljavanja i prodaje robova u Bosni, ali i drugim državama srednjovjekovlja, bila je nešto sasvim uobičajeno. Iako su crkvene i državne vlasti načelno osuđivale praksu držanja ljudi u ropstvu, prešutno su, ipak, puštale da se robovi drže kao svojina i da se njima trguje ukoliko nisu pripadnici jedne od ortodoksnih crkava.⁵⁰ Nakon pada Bosne pod osmansku vlast, praksa odvođenja ljudi u ropstvo sa ciljem prodaje i ostvarenja trgovačke dobiti je i dalje nastavljena. Osmanske trupe su često vršile upade daleko na zapad i često se vraćale sa plijenom i robljem.⁵¹

Dubrovčani koji su se kretali po Osmanskoj državi donosili su vijesti o zarobljenicima s kojima bi se susreli ili o kojima bi nešto čuli. Te vijesti su saopštavali njihovim rođacima, koji su onda dolazili u Dubrovnik kako bi poduzeli određene mjere za njihovo spašavanje. Budući da je Živan bio jedan od onih dubrovačkih trgovaca koji su uspostavili veze sa Osmanlijama, i on je koristio svoja poznanstva na jednoj i drugoj strani, te posredovao u poslovima otkupa ljudi. Oslobođanje roblja predstavljalo je značajnu i složenu finansijsku operaciju. Kako bi se definisali odnosi i materijalne obaveze između zainteresovanih strana, uglavnom člana porodice i trgovca angažovanog za otkup, sklapani su ugovori. Sačuvan je relativno mali broj registrovanih ugovora koji govore o oslobođanju roblja od Osmanlija. Razlog za to je jednostavan – posao se završavao usmenim dogovorom. Iz sadržaja sačuvanih ugovora može se saznati kako su u ropstvo dospijevale, osim odraslih muškaraca, i žene s djecom, pa čak i mala djeca od tri godine. U tekstu ugovora nije uvijek bila izdvojena suma koja se striktno odnosi na

⁴⁹ Državni arhiv u Dubrovniku (DAD), *Acta et Diplomata*, sv. 1, br. 23; Ljubomir Stojanović, *Stare srpske povelje i pisma*, str. 294-295.

⁵⁰ Anto Babić, "Društvo srednjovjekovne bosanske države", *Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine, I, Društvo i privreda srednjovjekovne bosanske države*, ANUBiH, Sarajevo 1987, str. 69-78.

⁵¹ Ignacij Voje, "Problematika turskih provala u slovenačke zemlje i organizacija odbrane u XV i XVI veku", *Istorijski časopis*, br. XXV-XXVI, Istorijski institut, Beograd 1979, str 117-131; Maria Pia Pedani, "Turkish Raids in Friuli at the End of the Fifteenth Century", in (ed.) M. Kochbach, G. Prochaska-Eisl and C. Romer, *Acta Viennensia Ottomanica*, Institut für Orientalistik, Wien 1999, str. 287-291.

cijenu otkupa. Naveden je ukupan iznos koji se trebao platiti osobi koja se obavezala da će otkupiti osobu iz ropstva. Sume koje su navedene u ugovoru često su uključivale različite stavke, poput zarade posrednika, njegovih putnih troškova, kao i putnih troškova oslobođene osobe, vrijednost hrane koju bi posrednik pribavljao osobi u vrijeme dok je još bila u ropstvu, troškova za odijevanje pri povratku, itd.⁵²

Svaki od zarobljenika je mogao biti otkupljen iz ropstva. Nisu postojale tačno utvrđene cijene robova niti je postojala konkretno definisana kategorizacija robova pri otkupu. Visina otkupa isključivo je zavisila od društvenog statusa i imovinskog stanja svakog zarobljenika ponaosob.⁵³ Tako je zabilježeno da je utvrđeni iznos otkupa za pojedine zarobljenike iz Udina, Bergama, Vičence, Mantove, Padove, Napulja i drugih gradova bio različit. Cijena je bila utvrđena tek nakon što je Porta utvrdila njihovo imovno stanje.⁵⁴

U jednom od sačuvanih ugovora ostalo je zabilježeno kako je Živanom posredovanjem iz zarobljeništva otkupljen Pavle Vardić. Za njegov otkup Osmanlije su tražile veliku sumu novca, čak 800 dukata. Sudeći po visini otkupa, oni su sigurno znali da ova osoba ima visok društveni status i da je bogat. Prvobitno je na njegovom oslobađanju bio angažovan Jakov Bunić. S obzirom na to da je iznos otkupa bio velik, Vardićeva žena je donijela u Dubrovnik njihovu najvredniju imovinu – dukate, haljine i srebrene predmete. Nakon što je Jakov Bunić preuzeo na sebe obavezu da oslobodi Vardića, sve te stvari su prodane kako bi se mogli podmiriti svi troškovi. Vjerovatno zbog nemogućnosti da uspješno završe dogovoreni posao, sačinjen je novi sporazum. U tom sporazumu stoji kako su sve zainteresovane strane saglasne da se ovaj posao preda Živanu Pripčinoviću, koji je na kraju uspio otkupiti Pavla od Isa-bega.⁵⁵ Prema jednom hudžetu, koji je izdao Isa-beg 13. muharrema 871. godine (25. 8. 1466.), stoji zabilježeno: “Pritežalac lista, nevernik po imenu Živan na ime otkupa zarobljenog nevernika Pavla Vardića donese 550 zlatnih dukata i predade. Ostade kod njega na dugu 250 zlatnih dukata.”⁵⁶

Osim posredovanja prilikom otkupa ljudi iz zarobljeništva, Dubrovčani su bili angažovani i na poslovima razmjene zarobljenika. Živan

⁵² Ivan Božić, *Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku*, str. 331-332.

⁵³ *Ransom Slavery along the Ottoman Borders (Early Fifteenth–Early Eighteenth Centuries)*, edited by Géza Dávid and Pál Fodor, Brill, Leiden-Boston 2007, str. 147-150.

⁵⁴ *Čiro Truhelka*, “*Tursko-slovenski spomenici dubrovačke arhive*”, *GZM*, XXIII, Sarajevo 1911, str. 61-62.

⁵⁵ *Isto*, str. 334.

⁵⁶ Gliša Elezović, *Turski spomenici*, str. 72-73.

je imao i takvih iskustava, jer je učestvovao u jednoj prilično složenoj razmjeni zarobljenika. Naime, hrvatskom vlastelinu Ivanu Markoviću Osmanlije su zarobile ženu i odvele je kao robinju u Sarajevo. Kako bi je oslobodio, Ivan je dogovorio da mu hrvatski ban Pavle Tar ustupi jednog osmanskog zarobljenika po imenu Mustafa. Prema dogovorenim uslovima razmjene, moguće je neosporno utvrditi kako ovaj Mustafa nije bio tek obični zarobljenik već ugledna ličnost. Naime, dogovoreno je da Isa-beg Ivanu vrati ženu i plati dodatnih 500 dukata kako bi dobio natrag Mustafu. Živanov opunomoćenik Ratko Vukosalić je 16. septembra 1470. godine doveo u Dubrovnik Markovićevu ženu, koju je predao zajedno sa 300 dukata. Nakon toga je preuzeo Mustafu kojeg je vratio osmanskim vlastima. Razmjena zarobljenika je time bila okončana, a Ivanu Markoviću nije isplaćena prvobitno dogovorena suma. Ostaje nejasno jesu li neke odredbe ugovora promijenjene ili je i njemu Pripčinovićeva “poslovna kuća” ostala dužna 200 dukata.⁵⁷ Kao mogući razlog eventualne promjene ugovora, u stavci koja se odnosi na isplatu dodatnih 500 dukata, bila je personalna promjena na mjestu rukovodećeg u Bosanskom sandžaku. Tada je na mjesto bosanskog sandžakbega, umjesto Isa-bega, postavljen je Ajas-beg.⁵⁸

Osim trgovine, Dubrovčani su često obavljali i različite diplomatske aktivnosti za svoju vlast. Te aktivnosti su, nakon uspostave osmanske vlasti, značile česte posjete osmanskim pokrajinskim namjesnicima – sandžakbegovima, ali i česte odlaske na Portu. Ovi susreti s osmanskim zvaničnicima bili su različite prirode, počevši od kurtoaznih posjeta – u kojima je izražavana dobrodošlica sandžakbegu Bosanskog ili Hercegovačkog sandžaka – pa do posjeta u kojima su dubrovački poklisari imali zadaću da od osmanskih vlasti ishode određenu odluku ili pisani akt. Dubrovčani su imali svoje ljude širom Balkana, bilo kao stalno naseljene porodice – koloniste ili kao trgovce sa privremenim boravkom. Zbog toga su predstavljali odličan izvor informacija. Sve obavještajno interesantne informacije su mogle poslužiti ili u ratne ili diplomatske svrhe. “Prava

⁵⁷ Ivan Božić, *Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku*, str. 335.

⁵⁸ Isa-beg Ishaković se posljednji put spominje u jednoj bilješki u sumarnom defteru iz 1468/9. Bilješka u kojoj se spominje napisana u drugoj dekadi mjeseca ševvala 874. godine (13. – 20. 04. 1470). Na položaju bosanskog sandžakbega spominje se Ajas-beg već 20. aprila 1470. godine. Uporedi: Ahmed, S. Aličić, *Sumarni popis sandžaka Bosna iz 1468/1469*, Islamski kulturni centar, Mostar 2008, str. 101. i Ivan, Božić, “Hercegovački sandžak-beg Ajaz”, *Zbornik Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu*, Beograd 1948, str. 64.

informacija” predstavljala je izuzetnu dragocjenost kojom su Dubrovčani mogli osigurati političku naklonost ili materijalnu korist. Stoga ne čudi da su pojedini trgovci važne informacije prosljeđivali vlastima u Dubrovniku, a ovi, prema potrebi, dalje na Zapad. Dubrovčani su slali informacije i u suprotnom smjeru ali, koliko je dosad poznato, u manjoj mjeri.⁵⁹

Koristeći svoja poznanstva i veze sa Osmanlijama, Živan je najvjerovatnije imao prilike čuti mnogo informacija koje su u obavještajnom smislu mogle biti od izuzetne važnosti dubrovačkoj vlasti. Stoga ne čudi što postoje pisane vijesti iz kojih se nedvosmisleno može zaključiti kako je i Živan makar jedno vrijeme bio uključen u obavještajnu djelatnost za potrebe dubrovačke vlasti. Za takvu tvrdnju postoje najmanje dvije dokumentovane informacije iz kojih se nedvosmisleno može iščitati njegova špijunska djelatnost.

Nakon što su Osmanlije predvođene sultanom Mehmedom II el-Fatihom prešle Drinu, u maju 1463. godine, i tako počele osvajanje Bosne, dubrovačkim vlastima su trebale hitne informacije o pravcu djelovanja osmanske vojske, kao i uopšte vijesti o stanju na terenu u novonastalim okolnostima. U tom smislu je Dubrovačko vijeće umoljenih, krajem maja, odlučilo u Bosnu poslati Živana koji je, uprkos zabrani kretanja ljudi i transporta robe, iz Dubrovnika poslan u unutrašnjost Bosne da “prikuplja podatke o turskoj vojsci”.⁶⁰

Na drugom mjestu je zabilježeno kako je Živan slao vijesti dubrovačkim vlastima iz Bosne i drugih dijelova Balkana. U pismu koje je pisao svom bratu – početkom oktobra 1473. godine – naveo je, između ostalog, i podatke koje mu je obznanio neki Bartolomeo. On u pismu kaže da je ta osoba prilikom susreta sa tadašnjim bosanskim sandžakbegom Ajas-begom čula da ga je jedan od osmanskih prinčeva iz stare prijestonice Jedrena obavijestio kako je u jednom od vojnih sukoba poginuo rumelijski beglerbeg Murat, zajedno sa još trojicom sandžakbegova. Ovu vijest su Dubrovčani prosljedili Mlečanima.⁶¹

Ovi podaci, kao i podaci iz stručne literature koja se bavila pitanjem dubrovačke špijunaže, više su nego dovoljni da se može realno pretpostaviti da je Živan bio samo jedan u nizu pojedinaca koji su sačinjavali špijunsku mrežu Dubrovčana. Oni su koristili svaku priliku i mogućnost da prikupe “vrijedne informacije”, koje su prosljeđivali svojoj vladi u Dubrovnik. Dubrovačka vlast je, prema potrebi, iste prosljeđivala na

⁵⁹ Mirjana Polić Bobić, *Među križom i polumjesecom: dubrovačke dojave španjolskome dvoru o Turcima u XVI. stoljeću*, Naklada Ljevak, Zagreb 2000.

⁶⁰ Dubravko Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, str. 354.

⁶¹ *Vićentije Makušev, Istorijski spomenici južnih Slovena i okolnih naroda*, knj. II, Beograd 1882, str. 96-98.

Zapad, prvenstveno Mlecima i papi. Ostaje otvoreno pitanje o tome je li i Osmalijama dostavljao informacije koje su njima bile od koristi.

Na osnovu svega navedenog, može se zaključiti kako su odnosi između Dubrovnika i Bosne u najvećoj mjeri počivali na trgovačkim vezama. Odnosi između Dubrovnika i zaleđa nisu poremećeni ni nakon što su Osmanlije zauzele Bosnu. Štaviše, oni Dubrovčani, koje je odlikovala hrabrost, visprenost i sklonost diplomatiji, uspjeli su izgraditi značajne pozicije i steći veliko bogatstvo. Te pozicije su im omogućavale ne samo da obnove svoje trgovačke poslove nego i da ih unaprijede. U novonastalim političkim okolnostima oni su dobili ogromno tržište na koje su mogli plasirati različitu robu, ali i priliku da pod povoljnim uslovima otkupljuju sirovine i proizvode koji su bili traženi na tržištima Zapada. Jedan od tih trgovaca bio je i Živan. Zahvaljujući svojoj umješnosti, uspio je izgraditi vlastitu trgovačku mrežu, koja je u jednom periodu bila toliko jaka da se pri rješavanju određenih nesporazuma mogao pozvati i na autoritet samog sultana.

Zbog ugleda i veza koje je imao i kod Dubrovčana i kod Osmanlija, često je bio u diplomatskim misijama – čas za potrebe jednih, čas drugih. Stalna komunikacija sa osmanskim funkcionerima omogućavala mu je uvid u neke informacije koje je povremeno slao u Dubrovnik. Osim toga, svoju poziciju kod Osmanlija koristio je i da izbavi ljude iz ropstva, naravno, uz odgovarajuću nadoknadu.

Uprkos svemu nabrojanom, Živan je zapao u finansijske probleme, jer nije mogao naplatiti svoja potraživanja. Zajedno s njim, u istom problemu su se našli njegov brat Đuro i sin Kristofan, koji su mu bili poslovni partneri. Njegova agonija je imala tragičan završetak. Nakon što su ga osmanske vlasti zajedno sa sinom Kristofanom, uz nadoknadu od 3.000 dukata, isporučile Dubrovčanima, istog dana mu je izrečena smrtna presuda koja je odmah i izvršena. Ostaje nepoznato jesu li pogubljeni isključivo zbog duga – jer je ta pojava bila i dalje prisutna kod osoba koje su se bavile otkupom carina – ili je po srijedi bilo nešto sasvim drugo, jer su nestali zapisnici odluka Dubrovačkog vijeća umoljenih iz tog perioda. Dodatnu sumnju predstavlja i činjenica da su im tijela nakon izvršenja smrtne presude strpana u vreće i bačena u more, jer je bilo za očekivati da makar Živan, kao član Antunina, bude pokopan kao i ostali članovi u blizini Crkve sv. Antuna. Očito je i ovaj postupak dubrovačkih vlasti imao izvjesnu simboliku, ali i poruku drugima.

Na osnovu pojedinih detalja iz Živanove životne priče moguće je primijetiti koliku su važnost imali dubrovački trgovci u unapređivanju i izgradnji ukupnih odnosa između Dubrovnika i Bosne. Njihova uloga je bila mnogostruka i nije značila samo razmjenu roba i vrijednosti, nego je doprinosila izgradnji boljih odnosa i međusobnog razumijevanja.

IZ ŽIVOTA JEDNOG DUBROVAČKOG TRGOVCA I 'DIPLOMATE' U BOSNI: ŽIVAN PRIPČINOVIĆ (?-1479)

Sažetak

Ovaj rad ima za cilj da kroz različite događaje u kojima je glavni, ili jedan od glavnih sudionika Živan Pripčinović, ukaže na značaj i ulogu pojedinih trgovaca u društvenim odnosima između Dubrovnika i bosanskog zaleđa. Premda je šire područje već početkom druge polovine XV stoljeća bilo izuzetno nestabilno, postojale su osobe poput Živana Pripčinovića koje su uspijevale povezivati ljude i njihove interese s obje strane. Svojim radom uspio je sebi osigurati utjecaj kako kod Dubrovčana tako i kod bosanskih, a kasnije i osmanskih vlasti. Kroz njegov primjer se može vidjeti da trgovci nisu bili samo obični prodavači već diplomate, pregovarači, izbavitelji iz ropstva i povremeni špijuni. Bavljenje trgovinom je donosilo veliku i relativno brzu dobit, te utjecaj u društvu, ali ne svima. Neki od njih su, poput Živana, uprkos velikoj zaradi i utjecaju, dospjeli u dugove koji su ih na kraju koštali života.

THE DETAILS OF THE LIFE OF RAGUSIAN MERCHANT AND 'DIPLOMAT' IN BOSNIA: ZHIVAN PRIPCHINOVICH (? -1479)

Summary

This paper aspires to point out the importance and role of individual traders in the social relations between Dubrovnik and Bosnian hinterland through different events in which the principal, or one of the main actors is Zhivan Pripchinovich. Although the wider area as early as the second half of the fifteenth century was extremely unstable, there were people like Zhivan Pripchinovich who managed to connect people and their interests on both sides. With his effort Zhivan managed to influence not only his countrymen and the Bosnians but also later on the Ottoman authorities. Through his example we can see that the merchants were not just ordinary traders, but they were diplomats, negotiators, the rescuers from slavery and the occasional spies. Engaging in trade has brought a large and relatively quick profit, and influence in society, but not to all. Some of them are like Zhivan, despite large profits and the impact in society, due to the delinquent debts lost their lives.

Keywords: Ragusa, Bosnia, Zhivan Pripchinovich, trade, lease duty, spying, buying from slavery.